

บทที่ 5

ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ปฏิทินการศึกษา (Academic Calendar)

ในการจัดการศึกษาทุกระดับ หน่วยเวลาที่ระบบการศึกษาจะต้องเกี่ยวข้องด้วยมีอย่างน้อย 3 หน่วยเวลา คือ

1. **ปีปฏิทิน** คือ ปริมาณเวลาที่เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม จนถึง 31 ธันวาคม รวม 365–366 วัน

2. **ปีงบประมาณ** ซึ่งมักจะเริ่มในเดือนใดเดือนหนึ่งของปีปฏิทิน มีระยะเวลา 12 เดือน ต่อ 1 ปี และมักจะไม่ตรงกับการเริ่มต้นและการสิ้นสุดของปีปฏิทิน เช่น ในประเทศไทยปีงบประมาณจะเริ่มตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม จนถึงวันที่ 30 กันยายน

3. **ปีการศึกษา** ซึ่งมักจะเริ่มในเดือนใดเดือนหนึ่งของปีปฏิทิน มีระยะเวลาดำเนินงานประมาณ 9 เดือน ไม่รวมช่วงระยะเวลาปิดภาคเรียน และมักจะไม่ตรงกับการเริ่มต้นและการสิ้นสุดของปีปฏิทินและปีงบประมาณ สำหรับในประเทศไทย ปีการศึกษาจะเริ่มในเดือนมิถุนายน และสิ้นสุดในเดือนมีนาคม ระยะเวลาเรียนในปีการศึกษาหนึ่ง ๆ จะต้องไม่น้อยกว่า 180 วัน

การจัดระบบอุดมศึกษาไม่ว่าในประเทศใด ใช้เวลาเป็นเครื่องกำหนดปริมาณการศึกษา และจัดเป็นมาตรการชนิดหนึ่งที่ใช้เปรียบเทียบกับมาตรฐานการศึกษาระหว่างประเทศ กล่าวคือ ถ้าใช้ปริมาณจำนวนปีที่ศึกษาตามหลักสูตรระดับใดระดับหนึ่ง เช่นปริญญาตรีเท่ากัน ก็ถือว่ามีความมาตรฐานเทียบเคียงกันได้ และมักจะกำหนดราคาของคุณวุฒิเพื่อประโยชน์ในการจ้างให้เท่าเทียมกันด้วย หน่วยเวลาที่ใช้เป็นหลักในการบอกปริมาณคือ **ปีการศึกษา (Academic Year)** ส่วนปฏิทินและปีงบประมาณนั้น เป็นพื้นฐานของการอุดมศึกษาทางด้านการจัดกิจกรรมด้านการเงินและอื่น ๆ แต่มิได้ถือเป็นหลักในการกำหนดมาตรฐานการศึกษาในเชิงปริมาณ เช่น ปีการศึกษา

หลักเกณฑ์ที่ใช้กำหนดจุดเริ่มต้นและสิ้นสุดของปีการศึกษานั้น มักจะถือเอาสภาพดินฟ้าอากาศและฤดูกาลเป็นหลักสำคัญ โดยถือว่าช่วงระยะเวลาที่ปิดภาคเรียนปกติยาวที่สุด คือในช่วงฤดูร้อนซึ่งเป็นระยะเวลาที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน ปีการ

ศึกษาโดยทั่วไปจึงมักจะเริ่มหลังจากฤดูร้อนสิ้นสุดลง เช่น ในประเทศตะวันตก ก็มักจะเริ่มปีการศึกษาในฤดูใบไม้ร่วง ประมาณกลางเดือนกันยายนเป็นต้นไป จนถึงประมาณกลางเดือนมิถุนายน รวม 9 เดือน ในประเทศไทยปีการศึกษาเริ่มในเดือนมิถุนายน จนถึงเดือนมีนาคม โดยใช้หลักเกณฑ์เดียวกัน คือเริ่มต้นปีการศึกษาหลักจากฤดูร้อน และปิดภาคเรียนยาวที่สุดในช่วงฤดูร้อน เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ เพราะถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมาว่า ถ้าไม่จำเป็นแล้วก็ควรใช้เวลาที่ดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนเป็นช่วงเวลาสำหรับการพักผ่อน และหาประสบการณ์ด้านอื่น นอกเหนือจากการศึกษา

เพื่อที่จะใช้ประโยชน์ในช่วงปีการศึกษาให้ได้ผลทางการเรียนการสอนสูงสุด จึงได้มีการพิจารณาแบ่งปีการศึกษาออกเป็นภาค เพื่อให้ช่วงเวลาแต่ละภาคพอเหมาะกับการศึกษาของแต่ละระดับ สำหรับระดับอุดมศึกษานั้น มักจะแบ่งปีการศึกษาออกเป็นภาค 3 แบบใหญ่ ๆ คือ

1. แบบทวิภาค (Semester) คือ แบ่งปีการศึกษาออกเป็นภาค ๆ ละประมาณ $4\frac{1}{2}$ เดือน หรือ 16-18 สัปดาห์ โดยถือหลักว่า ปีการศึกษาหนึ่ง ๆ ควรมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 30 สัปดาห์ หรืออยู่ในพิสัย ตั้งแต่ 30-36 สัปดาห์ หรือไม่ต่ำกว่า 180 วัน การแบ่งภาคแบบนี้เป็นที่นิยมทำกันโดยทั่วไป และเป็นแบบที่ใช้กันแพร่หลายที่สุดในประเทศไทย แต่เดิมใช้เฉพาะระดับอุดมศึกษาเท่านั้น นับตั้งแต่ปีการศึกษา 2518 เป็นต้นไป กระทรวงศึกษาธิการก็ได้ใช้ระบบทวิภาคสำหรับการศึกษาระดับอื่นด้วย ข้อดีสำหรับการแบ่งปีการศึกษาเป็นระบบทวิภาคก็คือ ทำให้ใช้เวลาเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาได้เต็มที่ ไม่สิ้นไม่ยาวจนเกินไปสำหรับการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา ส่วนการนำระบบทวิภาคไปใช้ในระดัประถมและมัธยมศึกษาชั้น น่าจะต้องมีการพิจารณาติดตามผลว่าเหมาะสมหรือไม่ ทั้งนี้เพราะผู้เรียนในระดับดังกล่าวยังเป็นผู้เยาว์ที่อาจจะต้องการ ช่วงเวลา เรียนแต่ละ ภาคการศึกษาสั้น กว่านักศึกษา ระดับอุดมศึกษาก็อาจเป็นได้ ข้อที่เป็นความสะดวกในการกำหนดภาคเรียนให้ตรงกันทุกระดับก็มีอยู่มาก โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมร่วมบางอย่างและการต่อเนื่องระหว่างระดับการศึกษา

2. แบบไตรภาคประเภท Quarter จัดแบ่งปีการศึกษาออกเป็น 3 ภาค ไม่รวมภาคฤดูร้อน ภาคการศึกษาหนึ่ง ๆ ใช้เวลาประมาณ 11 สัปดาห์ ภาคฤดูร้อนนับเป็นภาคการศึกษาพิเศษ จัดเป็นภาคที่ 4 ใช้เวลาประมาณ 10 สัปดาห์ สถาบันอุดม

ศึกษาในประเทศไทยเคยจัดเป็นแบบ 3 ภาคมากระยะหนึ่ง แต่ในปัจจุบันได้ใช้แบบแรกคือทวิภาค เป็นหลัก

3. แบบไตรภาคประเภท Trimester จัดแบ่งปีปฏิทินออกเป็น 3 ภาค

การศึกษา ภาคละประมาณ 15 สัปดาห์ รวมภาคฤดูร้อนด้วย เป็นการจัดการศึกษาตลอดปี (Year-Round Calendar) โดยถือส่วนที่เป็นภาคฤดูร้อนเป็นส่วนหนึ่งของภาคการศึกษาปกติภาคที่สามด้วย สถาบันอุดมศึกษาที่ทดลองจัดแบ่งภาคการศึกษาตามแบบนี้ได้แก่ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ส่วนในต่างประเทศนั้นใช้การแบ่งปีการศึกษาตามแบบที่ 3 นี้ น้อยกว่าแบบอื่น ๆ

แบบที่นิยมใช้กันมาก คือ แบบทวิภาค และแบบไตรภาคตามแบบที่สอง อันที่จริงการจะเลือกใช้แบบใดนั้น ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของการศึกษาแต่ละระบบ รวมทั้งพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้เรียนและผู้สอนในแต่ละสังคมด้วย ในสังคมที่ถือคุณค่าเรื่องเวลาเป็นสำคัญ การแบ่งภาคการศึกษาเป็นช่วงสั้น ๆ อาจจะเป็นวิธีการใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาได้สูงสุด ในขณะที่เดียวกันในสังคมที่ไม่เน้นคุณค่าของเวลาอย่างเคร่งครัด การแบ่งภาคการศึกษาเป็นช่วงยาวเป็นแบบทวิภาค น่าจะเหมาะสมกว่าเช่นในสังคมไทย เป็นต้น อย่างไรก็ตามวิธีการแบ่งภาคการศึกษาไม่ว่าจะเป็นแบบใดก็ย่อมมีข้อจำกัดด้วยกันทั้งสิ้น ข้อควรพิจารณาก็คือ ถ้าหากยังจำเป็นต้องใช้หน่วยเวลาเป็นมาตรการที่จะบอกมาตรฐานเชิงปริมาณของการศึกษา ก็ควรจะต้องมีความพยายามที่จะหาวิธีการจัดสรรเวลาในปีการศึกษาหนึ่ง ๆ ให้ได้ใช้ประโยชน์ทางการศึกษาสูงสุด การคิดใช้ปีการศึกษา เป็นหน่วยเวลาสำหรับจัดแบ่งภาคการศึกษา โดยถือปริมาณเวลา 9 เดือนเป็นหลักนั้น เป็นแนวคิดที่ค่อนข้างจะล้าสมัยในภาวะเศรษฐกิจและสังคมของโลกยุคปัจจุบัน ได้มีความพยายามของนักการศึกษาหลายฝ่ายที่จะกระตุ้นให้มีการใช้ประโยชน์ ของการลงทุน ทางการศึกษาทางด้าน อาคารสถานที่ให้เกิดประโยชน์ สูงสุด เกิดแนวความคิดที่จะใช้ประโยชน์ของสถานศึกษาชั้นอุดมศึกษาให้เต็มที่ตลอดปี โดยการจัดการศึกษาภาคฤดูร้อนให้กว้างขวางขึ้น เสมือนหนึ่งเป็นภาคการศึกษาปกติภาคหนึ่ง การกระทำเช่นนี้สอดคล้องกับหลักของการบริหารการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพ และถูกต้องตามหลักประหยัด แนวโน้มที่ปรากฏในวงการอุดมศึกษาของประเทศไทยก็สอดคล้องกับความพยายามในการใช้ประโยชน์ของการลงทุนทางการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในแง่ของการเปิดสอนตลอดปีปฏิทิน โดยรวมเอาการสอนภาคฤดูร้อนเป็นกิจกรรมการศึกษาประจำปีด้วย

การศึกษาภาคฤดูร้อนถ้าจัดได้เต็มรูป จะก่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาไม่แต่เพียงนิสิตนักศึกษาปกติของสถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งเท่านั้น แต่ยังเป็นประโยชน์ต่อประชาชนผู้ประสงค์จะใช้เวลาในภาคฤดูร้อนมาศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เป็นการเพิ่มพูนความรู้ด้วย ในประเทศที่ใช้ระบบการจ้างอาจารย์ตามปีการศึกษา คือ 9 เดือน ช่วงเวลาภาคฤดูร้อนจะเป็นระยะเวลาที่อาจารย์มหาวิทยาลัยใช้แสวงหาประสบการณ์ โดยการสอนในสถาบันอื่น ๆ นอกเหนือการเพิ่มพูนรายได้ ทำให้เกิดภาวะการขยายวงประสบการณ์ทางการศึกษาอย่างกว้างขวาง ทั้งในหมู่นิสิตนักศึกษา คณาจารย์ และประชาชนผู้สนใจใฝ่หาความรู้

แง่คิดอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการใช้เวลาเพื่อการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา ก็คือ การขยายเวลาสอนในภาคค่ำ เพื่อให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน รวมทั้งการศึกษาต่อเนื่องอันเป็นส่วนของการศึกษาผู้ใหญ่ ถ้าจะให้การใช้ประโยชน์จากการลงทุนทางการศึกษาได้ผลคุ้มค่า น่าจะมีการพิจารณาขยายงานทางทำนองนี้ เพื่อสถาบันอุดมศึกษาจะได้ตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีขึ้น และเป็นสถาบันการศึกษาของประชาชนโดยแท้จริง

ระบบหน่วยกิต (The Credit System)

ระบบการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษานั้น ใช้มาตรการด้านระยะเวลาเป็นพื้นฐานสำคัญของการกำหนดเนื้อหาวิชาและกิจกรรมการศึกษา โดยทั่วไปถือเอาปีการศึกษาซึ่งมีระยะเวลาประมาณ 9 เดือน หรือไม่น้อยกว่า 180 วันทำการ เป็นหลัก ระบบการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาเท่าที่เป็นอยู่ในประเทศต่าง ๆ จำแนกได้เป็น 2 ระบบใหญ่ ๆ คือ

1. ระบบเกณฑ์จำนวนปี หรือบางทีก็เรียกกันว่า ระบบรายปีบ้าง ระบบชั้นบ้าง การจัดหลักสูตรและการสอนตามเกณฑ์จำนวนปีนี้ ใช้ปีการศึกษาเป็นหลัก เป็นระบบที่สถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยใช้มาตั้งแต่เริ่มมีสถาบันอุดมศึกษา ลักษณะเฉพาะของระบบเกณฑ์จำนวนปี ประกอบด้วย

1.1 การกำหนดหลักสูตรใช้จำนวนปีเป็นเกณฑ์ เช่น หลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี หรือ 5 ปี ผู้ศึกษาจะสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรต้องใช้ระยะเวลาศึกษาไม่น้อยกว่าจำนวนปีที่กำหนดไว้เป็นมาตรฐานของหลักสูตรนั้น ๆ

1.2 การจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตร มักจะจัดเป็นหมวดวิชา ในแต่ละหมวดจะประกอบด้วยรายวิชาต่าง ๆ หลายรายวิชา แต่เวลาวัดผลถือผลรวมของหมวดวิชาเป็นเครื่องตัดสินได้ตก การเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ถือว่าเป็นวิชาตลอดปี อาจมี

การสอบย่อยเป็นรายภาคหรือตอนกลางปี แต่ก็เป็นการสอนเพื่อเก็บคะแนนส่วนหนึ่งไปรวมปลายปี และมักจะถือเอาผลการสอบปลายปีเป็นหลักในการตัดสินได้ตก

1.3 การเลื่อนชั้น มักจะกระทำเป็นรายปี เมื่อนักศึกษาสอบไล่วิชาที่จัดไว้ในระดับปีนั้นได้ครบถ้วน และได้คะแนนถึงมาตรฐาน ก็จะได้เลื่อนชั้นสูงขึ้นไป ถ้าสอบไล่ไม่ได้ครบถ้วนทุกหมวดวิชาที่กำหนดไว้ในระดับชั้นนั้น ๆ ก็จะต้องซ้ำชั้น โดยเรียนวิชาในระดับชั้นนั้น ๆ ใหม่ทั้งหมด หรือเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากอาจได้รับยกเว้นบางวิชาที่สอบไล่ได้คะแนนดี

1.4 การวัดผลมักจะใช้ระบบคะแนนสมบูรณ์ที่คิดเป็นร้อยละ เช่น จะต้องสอบได้คะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ถึงจะถือว่าสอบไล่ได้ในหมวดวิชานั้น เป็นต้น การกำหนดมาตรฐานการสอบได้ตกในลักษณะนี้ ถือผลสมบูรณ์ 100% เป็นหลัก โดยตั้งเป้าหมายไว้ว่า นักศึกษามีโอกาสทำข้อสอบได้คะแนนเต็มแต่ถ้าจะให้ผ่านก็ไม่ควรจะทำต่ำกว่า 60% เป็นต้น การกำหนดมาตรฐานคะแนนได้ตกแตกต่างกันได้ สุดแล้วแต่สถาบัน เช่น ในบางประเทศอาจกำหนดเกณฑ์ได้ตกในระดับ 50% หรือแม้แต่ 30% ก็มี

การจัดระบบการศึกษาโดยถือเกณฑ์จำนวนปีดังกล่าวข้างต้น เป็นระบบที่ใช้กันแพร่หลายมาเป็นเวลานานทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ จัดเป็นระบบที่มีมาตรฐานกำหนดไว้ตายตัว ง่ายแก่การปฏิบัติ แต่ขาดความยืดหยุ่นและความคล่องตัว รวมทั้งเกิดความสูญเปล่ามาก ไม่ชอบด้วยหลักประหยัด ทั้งนี้เพราะการจัดหลักสูตรตามระบบนี้ มักจะไม่เอื้อต่อการที่จะมีวิชาเลือกอย่างกว้างขวาง ถ้าจะจัดให้เลือกก็มักจะเลือกเป็นหมวดมากกว่าเป็นรายวิชา การจัดวิชาเป็นรายปีทำให้ขาดความคล่องตัว การตัดสินผลได้ตกเป็นรายปี และต้องเรียนซ้ำใหม่ทั้งหมดทั้งปี ถ้าเรียนได้ไม่ครบทุกหมวดวิชาในระดับปีนั้น ๆ เป็นการสิ้นเปลืองและสูญเปล่ามาก ยิ่งไปกว่านั้นระบบรายปียังเป็นหน่วยที่บอกปริมาณการศึกษาได้หายاب ๆ ที่จะใช้เทียบระหว่างระบบการศึกษาได้ไม่ชัดเจน

2. ระบบหน่วยกิต (The Credit System) การศึกษาระบบหน่วยกิต เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เนื่องจากในระยะนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านปรัชญาและจิตวิทยาการศึกษาเป็นอันมาก ในทุกระดับการศึกษา มีการเน้นถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และหันมาสนใจผู้เรียนแต่ละคนเป็นหลักในการจัดการศึกษา โดยถือว่าความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนการสอน จึงได้มีความพยายามที่จะจัดหลักสูตรให้มีลักษณะยืดหยุ่น คล่องตัว สามารถตอบสนองต่อความสนใจ ความถนัด และความต้องการของผู้เรียนได้เต็มที่ ยิ่งไปกว่านั้นวิทยาการขั้นสูง ในระดับอุดมศึกษา ก็ได้มีวิวัฒนาการ ก้าวหน้าขยายตัวเป็น วิทยาการสมัย

ใหม่สาขาต่าง ๆ มากมาย การจัดหลักสูตรในแนวแคบที่ยึดเอาแนวศิลปศาสตร์สมัยโบราณที่สืบทอดมาจากสมัยกรีกและสมัยกลาง จึงเป็นเรื่องพื้นสมัย การอุดมศึกษาซึ่งเคยเป็นการศึกษาจำกัดวง ก็เริ่มขยายโอกาสไปถึงคนหมู่มากขึ้น หรือที่เรียกกันในภาษาสมัยปัจจุบันว่า เป็นการศึกษาเพื่อมวลชนมากขึ้น ทำให้ต้องมีการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาทั้งระดับมัธยมและอุดมศึกษาให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เกิดมีการจัดหลักสูตรที่มีวิชาเลือกอย่างกว้างขวาง เพื่อให้สามารถสนองความถนัดความสนใจของผู้เรียนได้กว้างขวางขึ้น และเพื่อที่จะให้การจัดการเรียน และการสอนตามแนวปรัชญาและจิตวิทยา การศึกษาที่ยึดผู้เรียนเป็นหลักอย่างได้มาตรฐานและมีคุณภาพ จึงได้มีการคิดระบบการศึกษาแบบหน่วยกิตขึ้น เพื่อจะใช้เป็นหน่วยมาตรฐานที่บอกปริมาณการศึกษาทำนองระบบเงินตรา หรือมาตรา ชั่ง ตวง วัด ที่สามารถจะใช้เปรียบเทียบกันได้ สะสมได้ โดยมีลักษณะเป็น Educational Currency

คำว่า หน่วยกิต เป็นคำบัญญัติทางการศึกษาที่บัญญัติขึ้นใช้ในวงการการศึกษาของประเทศไทยในสมัยหลักจากสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งเป็นระยะที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลแนวความคิดในการจัดการศึกษาจากสหรัฐอเมริกามากขึ้น โดยถอดความมาจากคำ Unit of Work, Unit of Credit หรือ 'Credit Hour'¹ ซึ่งหมายถึง หน่วยเวลาที่ใช้อย่างปริมาณของการการศึกษาโดยถือจำนวนชั่วโมงเป็นหลัก กล่าวคือมีการกำหนดมูลค่าเชิงปริมาณของรายวิชา หรือกระบวนวิชาต่าง ๆ ที่เปิดสอนตามหลักสูตร โดยถือจำนวนชั่วโมงเรียนเป็นหลัก เช่น วิชาที่มีค่า 1 หน่วยกิต หมายความว่า เป็นวิชาที่เรียนในชั้นเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เป็นเวลา 1 ภาคการศึกษา ถ้าภาคการศึกษาเป็นแบบทวิภาค (คือปีละ 2 ภาค) วิชา 1 หน่วยกิต ก็จะมีชั่วโมงเรียนประมาณ 16 ชั่วโมงตลอดภาค คือสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง เป็นเวลา 16 สัปดาห์ หน่วยกิตจึงเป็นมาตราประมาณค่าทางการศึกษา ทำนองเดียวกับระบบเงินตรา หรือมาตรา ชั่ง ตวง วัด ที่บอกปริมาณและปริมาตรของวัตถุสิ่งของนั่นเอง การจะบอกปริมาณได้ชัดเจนก็จำเป็นต้องระบุจำนวนหน่วยกิตที่กำหนดให้แก่ละวิชา และการแบ่งภาคของปีการศึกษาให้ชัดเจนด้วย เช่น วิชาภาษาไทย 2 หน่วยกิต ทวิภาค จะมีค่าเท่ากับ 2 หน่วยชั่วโมง ต่อสัปดาห์ เป็นเวลา 16 สัปดาห์ คือ 12 ชั่วโมง แต่ถ้าวิชาภาษาไทย 2

¹Carter V. Good (ed.), *Dictionary of Education* (New York: McGraw-Hill Book Company, Inc., 1959) P. 145

หน่วยกิตไตรภาค จะมีค่าเท่ากับ 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เป็นเวลา 11 สัปดาห์ หรือ 22 ชั่วโมง เป็นต้น เพราะฉะนั้นการจัดระบบหน่วยกิตจึงเป็นเรื่องสัมพันธ์กับการแบ่งภาคการศึกษาด้วย เพราะทั้งสองอย่างนี้ใช้หน่วยเวลาเป็นเกณฑ์ด้วยกัน จึงมักจะใช้สูตรว่า 2 หน่วยกิตทวิภาค = หน่วยกิตไตรภาค (2 Semester Credit Hours = 3 Quarter Credit Hours)

ในทางปฏิบัติมักจะถือเกณฑ์การกำหนดหน่วยกิต โดยแบ่งลักษณะวิชาเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ วิชาประเภทบรรยาย และประเภทปฏิบัติ โดยถือเกณฑ์การกำหนดหน่วยกิตดังนี้ คือ

วิชาประเภท	ใช้เวลา ชั่วโมง/สัปดาห์	เตรียม	มีค่าหน่วยกิต
บรรยาย	1	2	1
ปฏิบัติ	2	1	1

หมายความว่าถ้าเป็นวิชาประเภทบรรยาย ถ้ามีค่า 1 หน่วยกิต ผู้เรียนจะต้องเข้าฟังการบรรยาย 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และจะต้องศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมนอกชั้นเรียนอีก 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ถ้าเป็นวิชาปฏิบัติการ ถ้ามีค่า 1 หน่วยกิต ผู้เรียนจะต้องเรียนในห้องปฏิบัติการ 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และศึกษาค้นคว้าหรือเตรียมตัวเพิ่มเติมภายนอกอีก 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ รวมความว่า ผู้เรียนจะต้องใช้เวลาทั้งในและนอกชั้นเรียนไม่น้อยกว่า 3 ชั่วโมง ต่อสัปดาห์ ในแต่ละวิชาที่มีค่า 1 หน่วยกิต

สำหรับผู้สอนก็ถือเกณฑ์เดียวกัน คือ จะต้องเตรียมสอนและตรวจงานของผู้เรียน โดยใช้เวลาไม่น้อยกว่า 3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ต่อวิชาที่มีต่อ 1 หน่วย เพราะฉะนั้น การที่อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ มีอัตราการสอนประมาณ 10 หน่วยกิตต่อสัปดาห์นั้น มักจะมีผู้เข้าใจผิดคิดว่าทำการสอนเพียง 10 หน่วยชั่วโมง อันที่จริงการสอน 10 หน่วยกิตจะต้องใช้เวลาจริง ๆ ทั้งการสอนในชั้น การเตรียมและการตรวจงาน ไม่น้อยกว่า 30 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ อาจารย์ระดับอุดมศึกษาจะเหลือเวลาสำหรับหน้าที่ด้านอื่นคือการบริหาร การให้คำแนะนำปรึกษาแก่นิสิตนักศึกษา และการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม อีกประมาณ 10 ชั่วโมงเท่านั้นถ้าถืออัตราการสอน 10 หน่วยกิตต่อสัปดาห์เป็นหลัก

เกณฑ์การกำหนดหน่วยกิตดังกล่าวนี้ เป็นเกณฑ์สำหรับระดับมหาวิทยาลัย แต่ถ้าจะใช้กับระดับมัธยมศึกษาก็อาจจะต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับลักษณะของการสอนและสภาพของผู้เรียนในระดับนั้น โดยปกติมักจะถือว่าระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา ผู้เรียนศึกษาได้เองตามลำพังน้อยกว่าระดับอุดมศึกษา จึงมักจะต้องมีการกำหนดให้เรียนในชั้นเรียนมากขึ้น

เช่น ในวิชาประเภทบรรยาย ที่มีค่า 1 หน่วยกิต อาจจัดให้เรียนในชั้น $1\frac{1}{2}$ –2 ชั่วโมง และศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม $1\frac{1}{2}$ หรือ 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เป็นต้น

เมื่อการกำหนดค่ารายวิชาที่จัดไว้ในหลักสูตร กำหนดเป็นหน่วยกิต โดยถือเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น การประมาณอัตราหน่วยกิตที่นักศึกษาจะเรียนในแต่ละสัปดาห์ ก็มีการกำหนดขั้นต่ำและขั้นสูงไว้ให้พอเหมาะ เพื่อไม่ให้นักศึกษาว่างหรือหมกมุ่นกับการเรียนจนเกินไป ในระดับมหาวิทยาลัย มักจะกำหนดไว้ว่านักศึกษาปกติไม่ควรจะเรียนต่ำกว่า 12 หน่วยกิต และไม่ควรจะเกิน 20 หน่วยกิต ซึ่งถ้าเทียบเป็นจำนวนชั่วโมง ทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียนแล้ว จะอยู่ระหว่าง 36–60 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ การกำหนดเช่นนี้ก็สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตตามปกติประจำวัน เพราะผู้ใหญ่ที่ทำงานแล้ว ก็จะทำงานประมาณ 40 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ในฐานะที่นักศึกษายังไม่ต้องประกอบอาชีพ และมีภาระทางครอบครัวด้านอื่น ควรจะใช้เวลาทุ่มเทกับการศึกษาได้มาก แต่ก็ไม่ควรมากจนเกินกำลัง เช่นเกิน 60 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เป็นต้น

การจัดหลักสูตรตามระบบหน่วยกิตต่างกับระบบรายปี โดยที่ใช้เกณฑ์จำนวนหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตร ให้สอดคล้องกับเกณฑ์อัตราชั่วโมงเรียนที่จะเป็นไปได้ดังกล่าวข้างต้นเป็นหลัก หลักสูตรปริญญาตรีโดยทั่วไปซึ่งเดิมใช้เวลา 4 ปี ก็จะกำหนดเกณฑ์หน่วยกิตตลอดหลักสูตรไว้ไม่ต่ำกว่า 120 และไม่เกิน 150 หน่วยกิต ถ้าเฉลี่ยเป็นรายภาคก็จะพบว่า ถ้าถือเกณฑ์ขั้นต่ำจะตกภาคละ 15 หน่วยกิต เป็นเวลา 8 ภาค หรือถ้าเป็นเกณฑ์ขั้นสูงก็ประมาณ 18–19 หน่วยกิต เป็นเวลา 8 ภาคเช่นเดียวกัน ถ้านักศึกษาเรียนตามอัตราหน่วยกิตปกติดังกล่าวนี้ ก็จะใช้เวลาศึกษาทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน ประมาณ 45–57 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และสำเร็จการศึกษาได้ใน 8 ภาค หรือ 4 ปีการศึกษา

ความแตกต่างระหว่างระบบรายปีและระบบหน่วยกิต ข้อแตกต่างระหว่างการศึกษาแบบรายปี หรือระบบชั้น กับระบบหน่วยกิตนั้น ประมวลได้เป็น 4 ประการใหญ่ ๆ คือ

1. **หน่วยเวลา** การศึกษาระบบชั้นนั้น เป็นการศึกษาที่ใช้ปีการศึกษาเป็นหลัก ในขณะที่ระบบหน่วยกิตใช้ภาคการศึกษาเป็นหน่วยเวลาในการจัด และใช้หน่วยชั่วโมงเป็นเกณฑ์ในการกำหนดปริมาณเนื้อหาวิชา

2. **การจัดหลักสูตร** การศึกษาระบบชั้น มักจะจัดหลักสูตรโดยแบ่งเป็นหมวดวิชา จัดสอนตลอดปี ส่วนการศึกษาระบบหน่วยกิตนั้นจัดหลักสูตรโดยจำแนกออกเป็นราย

วิชา แต่ละรายวิชามีค่าและมีน้ำหนักในตัวเองและแต่ละรายวิชามักจะสิ้นสุดในแต่ละภาค การศึกษา การเรียนวิชาต่อเนื่องทั้งปีมีจำนวนน้อยมาก และจะจัดในกรณีที่เป็นจริง ๆ เท่านั้น โดยปกติแล้วก็มักจะจัดเป็นรายวิชาที่สิ้นสุดในแต่ละภาค ผู้เรียนจะต้องเฉลี่ยความสนใจให้แต่ละวิชาที่เรียนอย่างสม่ำเสมอและเท่าเทียมกัน เพราะการวัดผลได้ตกเป็นของแต่ละวิชา โดยไม่สามารถเอาผลมารวมเฉลี่ยช่วยเหลือกันเหมือนหลักสูตรประเภทหมวดวิชา การจัดรายวิชาในหลักสูตร ซึ่งได้กำหนดปริมาณหน่วยกิตขั้นต่ำและขั้นสูงไว้ เช่น หลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี ไม่น้อยกว่า 120 และไม่เกิน 150 หน่วยกิต เป็นต้น การให้หน่วยกิตแก่รายวิชาจำเป็นต้องกำหนดให้เหมาะสม โดยถืออัตราชั่วโมงเรียนและจำนวนวิชาที่ต้องเรียนเป็นหลักด้วย เพื่อไม่ให้วิชาที่เรียนในภาคหนึ่ง ๆ มีความกระจัดกระจาย จนผู้เรียนกระจายความสนใจให้ทั่วถึงได้ยาก หรือมีคะแนนก็น้อยรายวิชาเกินไปจนกระทั่งทำให้ผู้ไม่ถนัดในวิชานั้นตกและถอนตัวให้ดีขึ้นได้ยาก จนอาจทำให้ต้องยุติการศึกษา กล่าวคือในหลักสูตรระดับปริญญาตรี โดยเฉลี่ยภาคหนึ่ง ๆ นักศึกษาจะต้องเรียนประมาณ 15—18 หน่วยกิต ถ้าจัดรายวิชาหนึ่ง ๆ ให้มีค่ากับ 3 หน่วยกิต นักศึกษาจะต้องเรียนประมาณ 5—6 วิชา แต่ถ้าจัดให้รายวิชาหนึ่ง ๆ มีค่า 2 หน่วยกิต ก็จะต้องเรียนประมาณ 7—9 วิชา จะเห็นได้ชัดเลยว่าเมื่อหน่วยกิตรายวิชายังมีค่าน้อยเพียงใด ความกระจัดกระจาย และปริมาณรายวิชาที่ นักศึกษาต้อง เรียนในแต่ละ ภาคก็จะเพิ่มมากขึ้น ในทางตรงกันข้ามถ้าให้หน่วยกิตรายวิชา มาก เช่น 5 หน่วยกิต นักศึกษาก็จะมีรายวิชาในแต่ละภาคลดลงเหลือ 3 หรือ 4 วิชา เท่านั้น ในทางปฏิบัติจึงมักจะกำหนดหน่วยกิตรายวิชาในเกณฑ์ดังนี้ คือ รายวิชาประเภทบรรยาย ควรกำหนดให้มีหน่วยกิต 3—5 ถ้าเป็นรายวิชาประเภทปฏิบัติการควรกำหนดให้มีหน่วยกิต 1—3 เป็นเกณฑ์ประมาณการทั่วไป ทั้งนี้ เพื่อให้ให้นักศึกษามีปริมาณรายวิชาในแต่ละภาคไม่มากไม่น้อยจนเกินไป

3. การวัดผลและการเลื่อนชั้น การศึกษาระบบชั้นถือการวัดผลเป็นรายปี การสอบไล่ได้ตก ถือเอาการสอบไล่ปลายปีการศึกษาเป็นหลัก การเลื่อนชั้นจึงกระทำปีละครั้ง และถ้าสอบไล่ไม่ได้ตามเกณฑ์จะต้องซ้ำชั้นทั้งปี และเรียนใหม่ทั้งหมด ยกเว้นบางหมวดวิชาที่สอบได้คะแนนดี อาจได้รับการยกเว้น ถ้าตกเป็นบางหมวดวิชา อาจได้รับการพิจารณาให้สอบแก้ตัวในหมวดวิชาที่สอบตกนั้น ๆ การแก้ตัวมักจะกระทำก่อนขึ้นปีการศึกษาต่อไป ถ้าสอบได้ก็จะได้เลื่อนชั้น ถ้าสอบตกก็ต้องซ้ำชั้นทั้งปี ส่วนการศึกษาระบบหน่วยกิตเป็นระบบสะสมจำนวนหน่วยกิตที่สอบได้ทาบไปเรื่อย ๆ เมื่อจำนวนหน่วยกิตครบตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร และได้คะแนนสะสมถึงมาตรฐาน ก็จะได้รับปริญญา การวัดผลถือเอาการสอบรายวิชาเป็นหลัก และมักจะกระทำเมื่อสิ้น

ภาคการศึกษาแต่ละภาค ถ้าสอบตกวิชาใดก็ต้องเรียนซ้ำวิชานั้นใหม่ โดยเฉพาะในกรณีที่ เป็นวิชาบังคับ แต่ถ้าเป็นวิชาเลือกก็อาจเลือกวิชาอื่น ๆ แทนได้ ส่วนวิชาที่สอบได้ก็จะสะสมสมทบได้เรื่อย ๆ จนกว่าจะครบตามหลักสูตรการศึกษาระดับนั้น ๆ ผลการศึกษาทุกรายวิชาที่ลงทะเบียนเรียนจะได้หรือตกก็ตาม จะบันทึกไว้ในแบบระเบียนผลการศึกษา และจะนำมาเฉลี่ยเพื่อคะแนนสะสมด้วย เพราะฉะนั้น ถ้าสอบตกรายวิชาต่าง ๆ มากครั้ง ก็จะทำให้ค่าเฉลี่ยสะสมต่ำ และอาจทำให้ไม่สำเร็จการศึกษาได้ ในระบบหน่วยกิตไม่มีการสอบแก้ตัว ถ้าตกก็ต้องเรียนซ้ำ แต่เป็นการซ้ำเฉพาะรายวิชานั้น ๆ และมักจะมีการให้โอกาสซ้ำที่ครั้งก็ได้ ในบางสถาบันก็ให้ซ้ำในวิชาหนึ่ง ๆ ได้ไม่เกิน 2 ครั้ง ถ้าตกซ้ำ 2 ครั้ง จะต้องยุติการศึกษา เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ในสถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทยมักจะให้โอกาสเรียนซ้ำได้เกินกว่า 2 ครั้ง ทั้ง 2 ระบบ มีการปฏิบัติที่เหมือนกันอยู่ประการหนึ่ง คือ การตกให้ออก ในระบบรายปีนั้นถ้าซ้ำชั้นใดแล้วสอบไม่ได้ก็จะให้ออก (Retired) ส่วนระบบหน่วยกิตนั้นจะให้ตกออกก็ต่อเมื่อมีผลการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน จนต้องวิชายาณฑ์ หรือรอพินิจ (Probation) เป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว ไม่สามารถจะทำแต้มเฉลี่ยสะสมให้ถึงเกณฑ์ได้

4. มาตรฐานการวัดผล การศึกษาระบบรายปีมักจะใช้ระบบการวัดผลแบบเปอร์เซ็นต์ ซึ่งเป็นระบบตัวเลข มีค่าจาก 0 ถึง 100 และมีการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำเพื่อตัดสินได้ตกไว้ เช่น ถือว่า 60% สอบได้ เป็นต้น ผู้ที่จะถือว่าสอบได้ก็คือผู้ที่สอบได้เกิน 60% และถ้าสอบไล่ได้ก็สูงขึ้นได้คะแนนรวม 75% ขึ้นไป ก็ถือว่าได้เกียรตินิยมอันดับ 2 หรือ 86% ขึ้นไป ได้เกียรตินิยมอันดับ 1 เป็นต้น การตัดสินได้ตกแต่ละหมวดวิชา คะแนนรวมแต่ละปี และคะแนนตลอดหลักสูตร ถือเกณฑ์เดียวกันตลอด ส่วนการวัดผลตามระบบหน่วยกิตถือว่าหน่วยกิตเป็นหน่วยที่บอกปริมาณ ส่วนคุณภาพนั้นระบุโดยระบบการวัดผลที่ใช้ระบบตัวอักษร (Letter Grade) โดยทั่วไปแบ่งเป็น 5 ลำดับตัวอักษร คือ A B C D และ F ถ้าเป็นการวัดผลรายวิชาจะถือว่า ลำดับคะแนน D ขึ้นไป จึงจะสอบผ่าน ถ้าเป็น F ถือว่าสอบตก เพื่อให้มีการศึกษาคำนวณค่าเฉลี่ยสะสมได้ จึงได้มีการกำหนดแต้มกำกับคะแนนตัวอักษรด้วย กล่าวคือ

ให้	A	มีค่าเท่ากับ	4
	B	"	3
	C	"	2
	D	"	1
	F	"	0 หรือไม่มีค่าเลย

สมมุติว่า นาย ก. เรียนวิชานิติศาสตร์ 4 วิชา ๆ ละ 3 หน่วยกิต ได้ A 1 วิชา B 1 วิชา C 1 วิชา และ D 1 วิชา การจะหาค่าเฉลี่ยว่า นาย ก. เรียนในระดับใด มีผลการเรียนรวมทั้ง 4 วิชา เป็นอย่างไร ก็จะทำให้ได้โดยการรวมหน่วยกิตที่เรียน และรวมแต้มที่ได้ แล้วหาค่าเฉลี่ย ในกรณีนี้ นาย ก. เรียน 4 วิชา ๆ ละ 3 หน่วยกิต รวมเป็น 12 หน่วยกิต

แต้มที่ได้	วิชา	แรก	A =	4×3	=	12	แต้ม
	"	ที่สอง	B =	3×3	=	9	"
	"	ที่สาม	C =	2×3	=	6	"
	"	ที่สี่	D =	1×3	=	3	"
			รวม			<u>30</u>	แต้ม

คิดเป็นแต้มเฉลี่ยได้ $\frac{30}{12} = 2.5$ หรืออยู่ในระดับ C+ โดยประมาณ จัดว่าผลการเรียนอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ เป็นต้น

การตัดสินผลได้ตกสำหรับรายวิชา มักจะถือว่า วิชาที่สอบได้อันดับคะแนนตั้งแต่ D ขึ้นไปเป็นวิชาที่สอบได้ แต่ผลเฉลี่ยรวมของการศึกษาตลอดหลักสูตรเพื่อจะตัดสินว่า สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาชั้น ๆ หรือไม่ จะต้องเข้าเกณฑ์มาตรฐานทางวิชาการที่สำคัญ ๆ คือ (1) จะต้องสอบได้หน่วยกิตครบตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร (2) จะต้องได้คะแนนเฉลี่ยสะสมตลอดหลักสูตร (Grade Point Average หรือ GPA) ไม่ต่ำกว่า C ซึ่งมีค่าเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 2.00 จากระบบ 5 อันดับคะแนนตัวอักษร

การนำการศึกษาระบบหน่วยกิตเข้ามาใช้ในประเทศไทยนั้น เริ่มในระดับอุดม โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยที่พิจารณาเห็นว่าระบบหน่วยกิตเป็นระบบที่ให้ความยืดหยุ่นทางด้านหลักสูตร และการสอนได้ มากกว่าระบบรายปี เนื่องต่อการมีวิชาเลือกอย่างกว้างขวาง รวมทั้งก่อให้เกิดการประหยัด เพราะเป็นระบบสะสมสิ่งที่เรียนได้ ไม่ต้องเรียนซ้ำและทำให้ไม่สิ้นเปลืองเวลามากเหมือนระบบรายปี แต่ก็ยังเป็นระบบที่ยืด เหยียดหน่วยเวลาย่อย ระดับชั่วโมงเป็นหน่วย สำคัญของการกำหนดปริมาณการศึกษา ผู้ใช้ระบบนี้ถ้าจะใช้ให้ได้ประโยชน์สูงสุด จำเป็นต้องเคร่งครัดในเรื่องการใช้เวลา กล่าวคือ ต้องตรงต่อเวลาและสอนให้ได้ครบถ้วนตามจำนวนชั่วโมงที่กำหนด จัดให้ผู้เรียนได้ศึกษากันกว่าด้วยตนเองตาม สัดส่วนของจำนวนหน่วยกิตหรือการเรียนในชั้น

อย่างเหมาะสมถูกต้อง ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป มิฉะนั้นผู้เรียนจะว่างมากเพราะ การเรียนในชั้นตามระบบหน่วยกิต จะมีปริมาณน้อยกว่าระบบรายปีที่เคยจัดมาแล้ว ความพร้อมทางด้านคณาจารย์ ห้องสมุด วัสดุ อุปกรณ์ เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมาก เพราะถ้าไม่พร้อมและไม่เพียงพอก็จะใช้ระบบหน่วยกิตอย่างเต็มรูปแบบไม่ได้ และอาจไม่บรรลุตามหลักการของระบบหน่วยกิตที่แท้จริง

มาตรฐานการศึกษา (Academic Standard)

สถาบันอุดมศึกษาในฐานะที่เป็นสถาบัน สังคมซึ่ง มีหน้าที่หลัก ทางด้าน การสร้าง สรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ เพื่อจะได้ใช้ความก้าวหน้าและความดีเด่นทาง วิชาการ ให้บริการแก่สังคมในด้านการผลิตบัณฑิต และการวิจัยค้นคว้านั้น จำเป็น จะต้องเน้นประสิทธิภาพและคุณภาพของการให้บริการดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญ ผลผลิตจาก สถาบันอุดมศึกษา เช่น บัณฑิต และผลการวิจัยค้นคว้า มักจะถูกประเมินจาก บุคคลในวงการต่าง ๆ ว่า มีคุณภาพได้มาตรฐานเพียงใด สิ่งที่เป็นหลักเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็คือ “มาตรฐานการศึกษา”

นับตั้งแต่ยุคก่อตั้งกำเนิดสถาบันอุดมศึกษาเป็นต้นมา ก็ได้มีการเน้นเรื่องมาตรฐาน การศึกษากันมาโดยตลอด ปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะทำให้สถาบันอุดมศึกษามีมาตรฐาน การศึกษาสูงเพียงใดหรือไม่ ก็คือ “คณาจารย์” เมื่อเกิดมีมหาวิทยาลัยแรก ๆ ขึ้นใน โลก เมื่อประมาณ 800 ปีมาแล้ว มหาวิทยาลัยเหล่านั้นก็เน้นเรื่องคุณภาพของคณาจารย์ เป็นสำคัญ จนถึงกับมีคำกล่าวที่ว่า “คณาจารย์ที่เก่งกล้าสามารถ คือจุดเริ่มต้นของ พัฒนาการของมหาวิทยาลัย” (Great teachers are the beginning of university development) การวัดมาตรฐานการศึกษาของมหาวิทยาลัย จึงมักจะถือเกณฑ์ว่า ถ้ามีคณาจารย์ผู้ทรง คุณวุฒิพร้อมเพรียงทั้งด้านปริมาณและคุณภาพแล้ว ก็เป็นที่เชื่อถือได้ว่ามาตรฐานการศึกษา จะดีตามไปด้วย แนวความคิดดั้งเดิมที่ว่า ไม่มีสถาบันใดที่จะอำนวยความสะดวกการศึกษาให้มี คุณภาพสูงเกินกว่าคุณภาพของคณาจารย์ได้ จึงเป็นแนวความคิดที่ได้รับการยอมรับอย่าง กว้างขวาง และสืบต่อกันมาจนทุกวันนี้ นักศึกษาที่ประสงค์จะศึกษาต่อในสถาบันอุดม ศึกษาใด ก็มักจะให้ความนิยมแก่สถาบันที่มีชื่อเสียง การมีชื่อเสียงของมหาวิทยาลัยนั้น อาจจะเป็นที่รู้จักเพราะเป็นมหาวิทยาลัยเก่าแก่ แต่ถ้าวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งลงไป ก็มักจะ พบความจริงว่า ความมีชื่อเสียงและความเป็นที่นิยมของสถาบันอุดมศึกษาเกี่ยวพันกับ คุณภาพของคณาจารย์เสมอ และเห็นจะเป็นเพราะความเชื่อมั่นในเรื่องคุณภาพของคณาจารย์

นี้เอง ที่ทำให้สังคมยอมรับเสรีภาพทางวิชาการในการกำหนดหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษาของมหาวิทยาลัย ในการที่จะกำหนดมาตรฐานการศึกษาขึ้นเอง ทั้งนี้ เพราะสถาบันอุดมศึกษาเป็นแหล่งรวมผู้รู้ผู้เล่นในวิทยาการแขนงต่าง ๆ ความจำเป็นที่จะต้องอาศัยหน่วยงานภายนอกเป็นผู้กำหนดหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษาที่ย่อมหมดไป ตามสภาพความเป็นจริง หน่วยงานอื่นในสังคมก็ไม่น่าจะมีผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการเท่าเทียมกับสถาบันอุดมศึกษาที่จะทำหน้าที่กำหนดหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษาได้ดีเท่ากับนักวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาเอง เสรีภาพทางวิชาการด้านการกำหนดมาตรฐานการศึกษาจึงเป็นหลักประกันคุณภาพของการศึกษาระดับอุดมศึกษา

อย่างไรก็ตามการใช้เสรีภาพทางวิชาการด้านนี้ แม้จะก่อให้เกิดผลดีทางด้านมาตรฐานการศึกษา และเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการสร้างความคิดค้นทางวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาก็ตาม ในหลายกรณี ก่อให้เกิดภาวะที่เรียกว่า “หอคอยงาช้าง” (Ivory Tower) ขึ้นได้ โดยเฉพาะในกรณีที่มุ่งสร้างมาตรฐานการศึกษาเพื่อความคิดค้นทางวิชาการโดยไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมและความเป็นจริงของสังคม จนทำให้มหาวิทยาลัยแยกตัวเองออกจากสังคม และมีความเป็นประโยชน์ต่อสังคมน้อยลง ความสมมูลย์ระหว่างเสรีภาพทางวิชาการและความรับผิดชอบในการสนองตอบต่อความต้องการของสังคม จึงเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นที่สถาบันอุดมศึกษาจะต้องถือเป็นหลักในการจัดการศึกษา

องค์ประกอบสำคัญของมาตรฐานการศึกษานั้น ถึงแม้จะเน้นคุณภาพของคณาจารย์เป็นสำคัญและเกือบจะเป็นปัจจัยเดียว ในระยะเริ่มแรกของการพัฒนาระบบและสถาบันอุดมศึกษาสืบเนื่องกันต่อมาก็ตาม ในปัจจุบันได้มีการพิจารณาองค์ประกอบด้านอื่น ๆ ด้วย กล่าวคือ ได้ขยายไปครอบคลุมถึงปัจจัยอื่นที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์ให้คณาจารย์ปฏิบัติภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดตามความมุ่งหมายของการศึกษาด้วย เช่น วัสดุอุปกรณ์ และอาคารสถานที่ เป็นต้น ในการประเมินมาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัย จึงมักจะครอบคลุมคำถาม 6 ประการ คือ²

1. มหาวิทยาลัยนั้น ๆ มีภารกิจอะไรบ้าง ? เป็นการประเมินทางด้านปรัชญาหรือจุดมุ่งหมายและหน้าที่ของสถาบัน

² *Guide for the Evaluation of Institution of Higher Education* (Chicago : North Central Association of Colleges and Secondary Schools, 1970)

2. มหาวิทยาลัยนั้น ๆ มีทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการกิจการตามปรัชญาของมหาวิทยาลัยที่ระบุไว้ในข้อ 1 หรือไม่เพียงใด ? เป็นการประเมินทางด้าน คุณวุฒิ ประสิทธิภาพ และผลงานของคณาจารย์ ทรัพยากรทางการเงิน อุปกรณ์ อาคาร สถานที่ ห้องสมุด และห้องปฏิบัติการต่าง ๆ ตามสภาพความจำเป็นของการให้การศึกษาในสาขาวิชาการและวิชาชีพนั้น ๆ

3. หลักสูตรการศึกษามีคุณภาพและมาตรฐาน สอดคล้องกับปรัชญาของสถาบันเพียงใด ? เป็นการประเมินหลักสูตรและประสิทธิภาพของการสอน

4. ระบบบริหารและบริการต่าง ๆ มีประสิทธิภาพเพียงพอ และเหมาะสมสำหรับการดำเนินการกิจการเพียงใด ? เป็นการประเมินระบบการจัดการในแง่รูปแบบและโครงสร้างของระบบบริหาร ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการของบุคลากรหลักกลุ่มต่าง ๆ เช่น คณาจารย์และนักศึกษา รวมทั้งระบบการบริหารงานบุคคล

5. กิจการนักศึกษาและการดำเนินชีวิตในมหาวิทยาลัย สัมพันธ์กับปรัชญาและภารกิจของมหาวิทยาลัยนั้น ๆ หรือไม่เพียงใด ? เป็นการประเมินกิจกรรมเสริมหลักสูตร บริการทางด้านแนะแนว หอพัก สวัสดิการอื่น ๆ รวมทั้งวินัยนักศึกษาคด้วย

6. สมฤทธิผลทางการศึกษาของนักศึกษาและของสถาบัน เป็นที่น่าพอใจหรือไม่เพียงใด ? เป็นการประเมินผลงานทางด้านการศึกษาของนักศึกษาและการวิจัยค้นคว้าของสถาบัน

จากคำถามดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า องค์ประกอบของมาตรฐานการศึกษามีหลายอย่างเกี่ยวกับคุณภาพของคนและคุณภาพของสิ่งของ รวมทั้งระบบการจัดการด้วย เดิมเคยเน้นคุณภาพของคนทางด้านคณาจารย์ โดยถือว่าเป็นผู้คลอบคลุมมาตรฐานการศึกษาในปัจจุบันได้คำนึงถึงนักศึกษา ว่าเป็นตัวการสำคัญทางด้านมาตรฐานการศึกษาคด้วย ในระบบที่มีการแข่งขันกันรับโอกาสทางอุดมศึกษา จนถึงกับต้องมีการจัดวางหลักเกณฑ์และวิธีการคัดเลือกนักศึกษากันอย่างพิถีพิถัน อย่างเช่นประเทศไทยนี้ คุณภาพของนักศึกษา เป็นองค์ประกอบสำคัญของมาตรฐานการศึกษาอย่างเห็นได้ชัดเจน มหาวิทยาลัยที่มีมาตรฐานการศึกษาคดี เป็นที่เชื่อถือ หรืออยู่ในความนิยม ก็มักจะได้นักศึกษาที่ดี เพราะผู้ที่เรียนดีทั้งหลาย จะพากันสมัคร เข้าศึกษา ในมหา วิทยาลัยดัง กล่าวเป็น อันดับหนึ่งหรืออันดับแรก ๆ ในเกือบจะทุกสาขาวิชา เมื่อมหาวิทยาลัยดังกล่าวคัดได้ผู้เรียนดีเข้าไปศึกษาคุณภาพและมาตรฐานทางการศึกษาก็ดีตามไปด้วย หรือไม่ยากที่ส่งเสริมให้มีมาตรฐาน

ฐานการศึกษาที่ตามปณิธานที่ตั้งไว้ เกณฑ์มาตรฐานที่ถือเป็นหลักได้โดยทั่วไปก็คือ คุณภาพของคณาจารย์ และนักศึกษา เป็นองค์ประกอบสำคัญของมาตรฐานการศึกษา

ในยุคที่การอุดมศึกษาจัดจำกัดวง คือ มีมหาวิทยาลัยน้อยแห่งสำหรับคนส่วนน้อย การที่มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งจะกำหนดมาตรฐานการศึกษาเอง และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป เป็นสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหา แต่เมื่อการอุดมศึกษาขยายตัว มีมหาวิทยาลัยมากขึ้น จำนวนผู้ศึกษามากขึ้น มีการย้ายโอนนักศึกษาระหว่างมหาวิทยาลัย ทั้งภายในประเทศเดียวกันและระหว่างประเทศ เกิดมีการเปรียบเทียบมาตรฐานการศึกษาระหว่างสถาบันอุดมศึกษาด้วยกันเอง และระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบของสถาบันอุดมศึกษาไปใช้ทำให้เกิดความสับสนในความแตกต่างด้านมาตรฐานการศึกษา ความจำเป็นที่จะต้องมีหน่วยกำหนดมาตรฐานการศึกษากลางก็เกิดขึ้นทั้งในระดับชาติของแต่ละประเทศ และในระดับนานาชาติหรือระหว่างประเทศด้วยเพื่อประโยชน์ของการศึกษาต่อ และการทำงานของผู้ที่การทำงานของผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา หน่วยมาตรฐานการศึกษาดังกล่าวมักประกอบด้วย หน่วยรับรองวิทยฐานะสถาบัน หน่วยรับรองมาตรฐานหลักสูตรการศึกษา หน่วยประเมินค่าคุณวุฒิ บางประเทศรวมเองงานมาตรฐานการศึกษาไว้หน่วยเดียว บางประเทศกระจายไว้หลายหน่วย บางประเทศรัฐรับภาระในการกำหนดมาตรฐานกลาง บางประเทศให้จัดในรูปองค์การหรือสมาคมอิสระไม่เป็นส่วนงานทางราชการ เกิดมีการพัฒนาหลักเกณฑ์และวิธีการรับของวิทยฐานะ และการกำหนดมาตรฐานอุดมศึกษาขึ้น

การรับรองวิทยฐานะ (Accreditation)

การจัดและดำเนินการของสถาบันอุดมศึกษาอาศัยหลักความเป็นอิสระและเสรีภาพทางวิชาการ การประกันหลักการดังกล่าวเพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นระบบอิสระ ปลอดภัยจากอิทธิพลภายนอก มักจะกระทำโดยการตรากฎหมายคุ้มครองและรับรองวิทยฐานะของสถาบันอุดมศึกษา เท่าที่ถือปฏิบัติอยู่เป็นสากล ก็คือฝ่ายนิติบัญญัติจะตรากฎหมายจัดตั้งสถาบันประสาทปริญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยในรูปของกฎบัตร (Charter) หรือในประเทศไทยก็คือ พระราชบัญญัติ สถาบันประสาทปริญญาระดับมหาวิทยาลัยจึงมีเสรีภาพทางวิชาการกว้างขวางมาก และโดยทั่วไปก็มักจะมีเสรีภาพในการกำหนดมาตรฐานการศึกษาและประสาทปริญญาระดับต่าง ๆ ได้เอง ขอบเขตของเสรีภาพทางวิชาการด้านนี้มักจะกำหนดไว้ในกฎหมายคุ้มครองมหาวิทยาลัยในลักษณะที่เป็นอำนาจหน้าที่อย่างชัดเจน

ในปัจจุบันจึงถือเป็นหลักปฏิบัติว่า การประสาทปริญญา นั้นจะต้องมีกฎหมายรับรองสถาบันอุดมศึกษาที่จะทำการสอนถึงระดับปริญญาจะกระทำได้ 3 วิธี คือ วิธีแรก ยกฐานะสถาบันให้เป็นชั้นประสาทปริญญา โดยมีกฎหมายรับรอง เช่น การขยายการสอนระดับปริญญาของวิทยาลัยครูและวิทยาลัยเทคนิค โดยอาศัย พ.ร.บ. วิทยาลัยครู และ พ.ร.บ. วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา พ.ศ. 2518 และการยกฐานะสถาบันจากวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัย เช่น สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรที่แม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเดิมเป็นวิทยาลัยเกษตรกรรมระดับต่ำกว่าปริญญา เป็นต้น วิธีที่สอง คือ การสมทบกับสถาบันประสาทปริญญาที่มีกฎหมายรับรองอยู่แล้ว เพื่อที่สถาบันสมทบซึ่งโดยสภาพที่เป็นอยู่ทำการสอนระดับต่ำกว่าปริญญาเป็นหลัก แต่อาจจะมีความพร้อมในบางสาขาวิชาที่จะทำการสอนถึงระดับปริญญาได้ โดยทำความตกลงกับสถาบันประสาทปริญญา นั้นที่จะสมทบให้ปริญญา ในกรณีเช่นนี้สถาบันที่เลี้ยงเป็นผู้ประสาทปริญญา แต่การเรียนการสอนอาจกระทำในสถาบันสมทบ โดยมหาวิทยาลัยที่เลี้ยงทำหน้าที่ช่วยเหลือดูแลด้านมาตรฐานการศึกษา มหาวิทยาลัยที่เลี้ยงจึงทำหน้าที่เสมือนหนึ่งหน่วยรับรองวิทยฐานะและมาตรฐานการศึกษาไปในตัว โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายที่คุ้มครองมหาวิทยาลัยนั้น ๆ วิธีที่สาม คล้ายกับวิธีแรก แต่ต่างกันโดยชอบช่าย กล่าวคือ ในบางประเทศ เช่น ประเทศอังกฤษ ถือว่าสถาบันที่จะประสาทปริญญาได้จะต้องเป็นมหาวิทยาลัยเท่านั้น เพราะรัฐบาลจะออก Charter ให้เฉพาะมหาวิทยาลัย ส่วนสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ เช่น โพลีเทคนิค วิทยาลัยการศึกษา วิทยาลัยธุรกิจ และอื่น ๆ ไม่อาจจะประสาทปริญญาได้เอง เนื่องจากสถาบันอุดมศึกษาประเภทนี้มีจำนวนมาก แทนที่จะยกฐานะให้เป็นมหาวิทยาลัยโดยออกกฎหมายยกฐานะแต่ละแห่ง ที่พร้อมจะจัดการศึกษาระดับปริญญา รัฐบาลอังกฤษใช้วิธีจัดตั้งสถาบันประสาทปริญญารวมระดับชาติขึ้นเรียกว่า The Council for National Academic Awards เป็นองค์การอิสระที่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะรับรองวิทยฐานะและมาตรฐานการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาที่มีใช้มหาวิทยาลัย เพื่อให้สอนระดับปริญญาได้แต่ต้องประสาทปริญญาในนามของสภาแห่งนี้ มิใช่ในนามของสถาบันแต่ละแห่ง จัดเป็นมาตรการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานทางการศึกษาระดับปริญญาอีกแบบหนึ่ง สถาบันใดต้องการจะทำการสอนระดับปริญญาต้องสมัครเป็นสมาชิกของสภาฯ ดังกล่าว เมื่อสภาฯ รับรองวิทยฐานะแล้ว จึงจะทำการสอนระดับปริญญาในสาขานั้น ๆ ได้

เท่าที่ถือปฏิบัติอยู่ในประเทศไทย ใช้วิธีแรกเป็นหลัก กล่าวคือ สถาบันประสาทปริญญาจะต้องมีอำนาจตามกฎหมายที่ตราขึ้นคุ้มครอง และให้อำนาจเป็นการ

เฉพาะแต่ละแห่ง ถ้าเป็นมหาวิทยาลัยก็ได้อำนาจการประสาทปริญญา ตามที่ระบุไว้ใน พ.ร.บ. จัดตั้งมหาวิทยาลัย และมักจะประสาทปริญญาได้ทุกระดับ คือ ปริญญาตรี โท และเอก รวมทั้งการให้ปริญญาเกิตติมศักดิ์ด้วย ในระยะหลังได้มีการเรียกร้องให้มีการยกฐานะสถาบันระดับต่ำกว่าปริญญาขึ้นมาก จึงได้เกิดมีการให้อำนาจประสาทปริญญาเป็นกลุ่มสถาบัน โดยการตรากฎหมายคุ้มครองให้เป็นกลุ่มตามประเภทของสถาบัน ได้แก่ พ.ร.บ. วิทยาลัยเอกชน พ.ศ. 2512 เพื่อรับรองการประสาทปริญญาของวิทยาลัยเอกชนทุกแห่ง ที่จัดตั้งขึ้นเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายฉบับนี้ พ.ร.บ. วิทยาลัยครู พ.ศ. 2518 เพื่อรับรองการประสาทปริญญาทางวิทยาลัยครู ซึ่งปัจจุบันนี้มีอยู่ 17 แห่ง ที่ทำการสอนถึงระดับปริญญา และพ.ร.บ. วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา พ.ศ. 2518 เพื่อรับรองการประสาทปริญญาของวิทยาลัยเทคนิคในสังกัดกรมอาชีวศึกษา ข้อแตกต่างระหว่างวิธีการที่กระทำในประเทศไทยกับในประเทศอังกฤษเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็คือ ของประเทศอังกฤษสถาบันประสาทปริญญาแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ มหาวิทยาลัย ซึ่งแต่ละแห่งมีอำนาจประสาทปริญญาได้เองตามกฎหมาย และสถาบันศึกษาอื่นประสาทปริญญาโดยสภา National Council for Academic Awards (CNAA)³ ส่วนในประเทศไทยใช้วิธีการกฎหมายให้อำนาจโดยแยกเป็นกลุ่มๆ ตามลักษณะประเภทของสถาบันและตามสังกัด กล่าวคือ

สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ มี 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มมหาวิทยาลัย

ของรัฐ แต่ละแห่งมี พ.ร.บ. คุ้มครองเฉพาะของตนเอง และวิทยาลัยเอกชน มี พ.ร.บ. รวมคุ้มครองการประสาทปริญญา

สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มี 2 กลุ่ม ใน 2 กรม คือ กลุ่มวิทยาลัยครู ในสังกัดกรมการฝึกครู ขณะนี้มีอยู่ 17 วิทยาลัยที่สอนระดับปริญญาตรี กระทำโดยอาศัยอำนาจตาม พ.ร.บ. วิทยาลัยครู พ.ศ. 2518 ซึ่งประสาทปริญญาได้เพียงระดับปริญญาตรีเท่านั้น และ กลุ่มวิทยาลัยเทคนิคและอาชีวศึกษาอื่นในสังกัดกรมอาชีวศึกษาจัดสอนระดับปริญญาตรีโดยอาศัยอำนาจตาม พ.ร.บ. วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา พ.ศ.2518

³Council for National Academic Awards, *Regulations and Conditions for the Award of the Council's First Degrees* (London: Castle Cary Press, Ltd., 1974)

จึงอาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันนี้มีสถาบันประสาทปริญญาอยู่ 4 กลุ่ม คือ มหาวิทยาลัยของรัฐ 13 แห่ง วิทยาลัยเอกชน 10 แห่ง วิทยาลัยครู 17 แห่ง และวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาอีกจำนวนหนึ่ง กลุ่มแรก คือ มหาวิทยาลัยของรัฐประสาทปริญญาทุกระดับ ตั้งแต่ปริญญาตรี รวมถึงปริญญาเอก ส่วน 3 กลุ่มหลัง คือ วิทยาลัยเอกชน วิทยาลัยครู และวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษานั้น อำนวยบริการการศึกษาในระดับที่ไม่สูงกว่าปริญญาตรี

การจัดให้มีสภาหรือคณะกรรมการควบคุมมาตรฐานการประสาทปริญญาหลายกลุ่ม เช่นนี้ถ้าพิจารณาในแง่ดีก็มีอยู่บ้าง เช่น แต่ละกลุ่มเน้นเฉพาะในเรื่องแคบ ๆ ทำให้องค์กรควบคุมดูแลมาตรฐานทำได้รัดกุมและรอบคอบ แต่ก็อาจมีข้อเสียได้ในแง่มาตรฐานรวม หากขาดการประสานงานที่ดีหรือปราศจากระบบการประสานงานระหว่างกลุ่ม ก็อาจทำให้เกิดความสับสนและความไม่เท่าเทียมกันทางด้านมาตรฐานของปริญญา รวมทั้งการผลิตบัณฑิตเพื่อในบางแขนงวิชาที่เปิดสอนซ้ำกันระหว่างกลุ่มได้เมื่อมีหลายกลุ่ม หลายสภาและกรรมการเช่นนี้ อาจจะมีคามจำเป็นที่จะต้องจัดองค์การประสานงานกลางขึ้น ทำนองสภาสถาบันประสาทปริญญา โดยให้มีผู้แทนของสภาหรือคณะกรรมการทั้ง 4 กลุ่ม เป็นองค์ประกอบขององค์การการประสานงานกลางนี้ หรืออาจจะทำในรูปอื่น เช่น การจัดประชุมพบปะระหว่างประธานคณะกรรมการหรือสภาของกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้เป็นครั้งคราว หรือเป็นการประจำเพื่อแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและหาแนวทางปฏิบัติร่วมในบางเรื่องที่น่าจะปฏิบัติแนวเดียวกันได้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการตรึงมาตรฐานของการศึกษาระดับปริญญาให้อยู่ในระดับที่น่าเชื่อถือมากขึ้น

การจัดระบบรับรองวิทยฐานะและมาตรฐานในลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นการจัดโดยยึดหลักความเป็นอิสระและเสรีภาพทางวิชาการ ถือว่า แต่ละกลุ่มสถาบันเมื่อกฎหมายให้อำนาจก็จะสามารถกำหนดวิทยฐานะและมาตรฐาน รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดได้ การควบคุมตรวจสอบเป็นเรื่องภายในของแต่ละกลุ่มสถาบัน ผู้ที่สำเร็จปริญญาจากสถาบันเหล่านี้ก็ถือว่าเป็นปริญญาที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ถ้าสถาบันใดไม่มีอำนาจประสาทปริญญาแต่ไปให้ปริญญาเข้า ก็ถือว่าเป็นปริญญาเถื่อนหน่วยงานภายนอกมักจะไม่มีส่วนเข้าไปตรวจสอบควบคุมการดำเนินงานโดยตรงแต่อาจจะมีโดยทางอ้อม เช่น ได้รับเลือกเข้าร่วมอยู่ในสภาหรือกรรมการของกลุ่มนั้น ๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมตรวจสอบมาตรฐาน โดยไม่เสียหลักการด้านความเป็นอิสระและเสรีภาพทางวิชาการของสถาบันก็ยังมีอยู่ ในหลายประเทศ ศ

จึงได้จัดให้มีการรับรองวิทยฐานะทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับสถาบัน และหลักสูตรการศึกษา เรียกกันว่า Accreditation⁴ ในระบบอุดมศึกษาของสหรัฐอเมริกา และ Validation ในระบบอังกฤษ คำไทยที่ใกล้เคียงที่สุดก็คือการรับรองวิทยฐานะและมาตรฐานการศึกษา

โครงสร้างและสาระ

การศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับปริญญา เน้นการศึกษาชั้นสูง ที่มุ่งเสริมสร้างความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง (Specialization) เน้นการวิจัยค้นคว้า (Research) และพัฒนาความเป็นนักวิชาการ (Scholarship) โดยถือเอาเนื้อหาสาระของศาสตร์สาขาต่าง ๆ เป็นโครงสร้างสำคัญของหลักสูตรและการสอน เพื่อให้บัณฑิตมีความรู้ลึกซึ้งในวิชาการสาขานั้น ๆ ทั้งในด้านความรู้และวิธีการแสวงหาความรู้ การศึกษาจึงมักจะเป็นไปในแนวแคบ มุ่งเน้นความรู้เฉพาะในทางวิชาชีพเป็นสำคัญ ในปัจจุบันได้มีความพยายามที่จะทำให้การศึกษาในมหาวิทยาลัยมีความสมดุลมากขึ้น ระหว่างวิชาศึกษาทั่วไปกับวิชาเฉพาะ เพื่อให้บัณฑิตเป็นผู้รอบรู้เพื่อจะได้ดำรงตนอยู่ในสังคมได้ดียิ่งขึ้น การจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตรและการสอนระดับปริญญา จึงเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่าง "ศิลปศาสตร์กับวิชาชีพ" อยู่มาก

อัลเฟรด ไวท์เฮด (Alfred North Whitehead) นักปรัชญาชาวอังกฤษ ได้พูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปศาสตร์กับวิชาชีพไว้อย่างน่าฟังว่า "There can be no adequate technical education which is not liberal, and no liberal education which is not technical"⁵ ข้อความนี้ชี้ให้เห็นว่าหลักสูตรวิชาชีพที่ตื้นนั้น จะขาดวิชาศิลปศาสตร์เสียมิได้ และในทำนองเดียวกันหลักสูตรศิลปศาสตร์ที่ตื้นก็ควรจะมีลักษณะวิชาชีพร่วมอยู่ด้วย การศึกษาตามนัยแห่งข้อความนี้ มุ่งที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทั้ง "ผู้มีความรู้ดีและปฏิบัติงานได้ดีด้วย"

ถ้าพิจารณาในแง่ของทฤษฎีหลักสูตร วิชาที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ดี คือมีความรู้กว้างขวางสมกับความเป็นปัญญาชน คือวิชาศิลปศาสตร์ (Liberal Arts) หรือวิชาการศึกษาทั่วไป (General Education) ส่วนวิชาที่จะช่วยให้ปฏิบัติงานได้ดีคือวิชาชีพ (Technical or Professional Education)

⁴Frank G. Dickey and Jerry W. Miller, *A Current Perspective on Accreditation* (Washington, D.C.: American Association for Higher Education, 1972)

⁵Alfred North Whitehead, *The Aims of Education* (The New American Library, 1963) p. 56

ตามประวัติการศึกษาวิชาศิลปศาสตร์ (Liberal Education) มีประวัติยาวนานกว่า วิชาการศึกษาทั่วไป (General Education) คำ ศิลปศาสตร์ (Liberal Education) นั้นมีใช้มาตั้งแต่สมัยกรีกและโรมัน หมายถึงการศึกษาประเภทมนุษยธรรม (Humanistic) ซึ่งเน้นทางด้านการพัฒนาจิตใจและสติปัญญาที่เราเรียกว่า ภูมิปัญญา เป็นการศึกษาที่ให้แก่นชนชั้นปัญญาชน (Intellectual Elite) เพื่อนำไปสู่การเป็นปัญญาชนที่สมบูรณ์ ส่วนคำว่าการศึกษาทั่วไป (General Education) นั้น เป็นคำใหม่ที่ใช้กันมากในวงการการศึกษาของสหรัฐอเมริกา หมายถึงการศึกษาที่จำเป็นสำหรับทุกคน เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการเป็นพลเมืองดี

ตามที่เห็นใช้กันโดยทั่ว ๆ ไปในปัจจุบัน มักจะใช้สองคำนี้ คือ General Education และ Liberal Education แทนกันได้ มีความหมายในทำนองเดียวกัน คือการศึกษาทั่วไปที่จำเป็นสำหรับทุกคนไม่ว่าจะเตรียมตัวไปประกอบอาชีพใด

ในทางหลักวิชาถือว่า General Education เป็นส่วนหนึ่งของ Liberal Education ในขณะที่วิชาระดับ (General Education) มุ่งจะให้พื้นฐานทั่ว ๆ ไป สำหรับการเป็นพลเมืองดี วิชาระดับ Liberal Education อาจจะนำไปสู่ความเชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง (Specialization) ได้

กล่าวโดยสรุปก็คือ วิชาศิลปศาสตร์ (Liberal Education) มีขอบข่ายกว้างขวางและลึกซึ้งกว่าวิชาการศึกษาทั่วไป (General Education) ส่วนความหมายของคำ Technical หรือ Professional Education นั้น เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า หมายถึงวิชาที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถประกอบอาชีพได้ตามที่ปรารถนา

หลักสูตรศิลปศาสตร์ ได้มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลสมัยและตามความต้องการของสังคมแต่ละยุคแต่ความมุ่งหมายของวิชาศิลปศาสตร์ก็ยังคงยึดอยู่ในหลักการพัฒนาจิตใจของ กอน (To free and enlarge the mind and spirit of man) ในสมัยกรีกและโรมัน วิชาศิลปศาสตร์ (Liberal Arts) ไม่ใช่การศึกษาที่ให้แก่ทุกคน แต่เป็นการศึกษาสำหรับชนชั้นปัญญาชน (Intellectual Elite) เพื่อผลิตคนให้เป็นปัญญาชนที่สมบูรณ์พ้นจากการเป็นกรรมกรทาส วิชาศิลปศาสตร์ในสมัยกรีกประกอบด้วย ยิมนาสติก หรือ พลศึกษา (Gymnastics) ดนตรี (Music) ไวยากรณ์ (Grammar) เลขคณิต (Arithmetic) เรขาคณิต (Geometry) ดาราศาสตร์ (Astronomy) และปรัชญา (Philosophy) ซึ่งต่อมาในยุคโรมันได้ปรับปรุงเป็น 2 ระดับ คือ

1. ระดับต้น หรือ Trivium ประกอบด้วย ไวยากรณ์ (Grammar) วาทะศิลป์ (Rhetoric) และตรรกวิทยา (Logic)

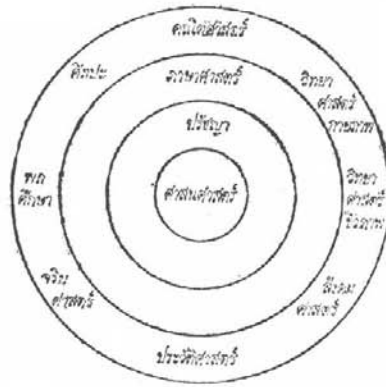
2. ระดับปลาย หรือ Quadrivium ประกอบด้วย เลขคณิต (Arithmetic) เรขาคณิต (Geometry) ดาราศาสตร์ (Astronomy) และดนตรี (Music)

ทั้งสองระดับ คือ ระดับต้น และระดับปลาย รวมเรียกว่า ศิลปศาสตร์เจ็ดประการ (Seven Liberal Arts) ซึ่งเป็นหลักสูตรหลักที่ใช้สืบต่อกันมาในสถาบันการศึกษา ระดับสูงในยุโรป นับเป็น พันปี ตัวอย่าง เช่น ในประเทศ อังกฤษ สมัยแรก ทั้ง ออกซฟอร์ด (Oxford) และเคมบริดจ์ (Cambridge) ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 และ 14 หลักสูตรปริญญาตรี ก็เรียนศิลปศาสตร์เจ็ดประการเป็นหลัก วิชาที่เพิ่มเติมในหลักสูตร คือ จริยศาสตร์ (Ethics) การเมือง (Politics) และฟิสิกส์ (Physics) มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) ของสหรัฐอเมริกาซึ่งตั้งในปี ค.ศ. 1642 ก็ยึดเอาศิลปศาสตร์เจ็ดประการ เป็นหลัก วิชาที่เพิ่มเติมก็เป็นทำนองเดียวกันกับออกซฟอร์ด และเคมบริดจ์ คือเพิ่ม วิชา จริยศาสตร์ การเมือง ฟิสิกส์ และศาสนา หรือปรัชญา

ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ 20 วิชาการด้านศิลปศาสตร์ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากเนื่องจากความมุ่งหมายของการศึกษาเปลี่ยนแปลงไปตามอุดมการณ์ของสังคม การศึกษาเริ่มเป็นการศึกษามวลชน (Mass Education) มากขึ้น วิชาศิลปศาสตร์ซึ่งเคยสงวนไว้สำหรับปัญญาชนส่วนน้อย ก็เปลี่ยนมาเป็นวิชาสำหรับคนจำนวนมากขึ้น และหลายระดับ ความเจริญของวิทยาการทางด้านสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์หลายสาขา ได้มีส่วนทำให้หลักสูตรศิลปศาสตร์ต้องเปลี่ยนไป แทนที่จะจำกัดอยู่ในเจ็ดอย่างก็รวมเอาศาสตร์ใหม่ ๆ เข้าไปผนวกไว้ เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เมื่อพูดถึงศิลปศาสตร์ ก็มักจะหมายถึงหมวดวิชาอย่างน้อย 3 หมวด คือ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และคณิตศาสตร์ (Natural Sciences and Mathematics) สังคมศาสตร์ (Social Sciences) และมนุษยศาสตร์ (Humanities) ซึ่งรวมทั้งภาษาศาสตร์ และวิจิตรศิลป์ (Language Arts and Fine Arts)

ฟินิกซ์ (Phenix) นักการศึกษาชาวอเมริกัน ได้วิเคราะห์หลักสูตรศิลปศาสตร์ และเสนอว่าหลักสูตรศิลปศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับยุคปัจจุบันควรจะประกอบด้วย 11 วิชา คือ ศาสนศาสตร์ ปรัชญา ภาษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ จริยศาสตร์ พลศึกษาและศิลปะ วิชาเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้มีความรู้กว้างขวาง เข้าใจโลกและชีวิตที่ลึกซึ้ง ช่วยให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ฟินิกซ์ (Phenix) พิจารณาว่า วิชาศาสนศาสตร์ ปรัชญา และภาษาศาสตร์ ควรจะเป็นวิชาหลักที่จะ

ช่วยให้เข้าใจวิชาอื่น ๆ ที่ขึ้น คั้งนั้นในแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิชาต่าง ๆ ดังกล่าว จึงจัดให้วิชาทั้งสามอยู่ในศูนย์กลางและล้อมรอบด้วยวิชาอื่น ๆ ดังปรากฏในแผนภูมิต่อไปนี้⁶

จากประวัติความเป็นมาจะเห็นได้ว่า ความมุ่งหมายของวิชาศิลปศาสตร์สรุปได้เป็น 3 ประการคือ

1. เพื่อให้ความรู้พื้นฐานอันจำเป็นสำหรับทุกคน คือให้การศึกษาทั่วไป อันเป็นความรู้พื้นฐานสำหรับการเป็นพลเมืองดี
2. เพื่อเพิ่มพูนความเจริญงอกงามทางสติปัญญา เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้สามารถนำความรู้ ไปใช้ในการแก้ปัญหา ชีวิตและชายจร โลงสังคม ให้เจริญรุ่งเรือง กล่าวคือสามารถนำความรู้ไปใช้เพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม
3. เพื่อช่วยพัฒนาบุคลิกภาพและอุปนิสัย กล่าวคือ วิชาศิลปศาสตร์มุ่งที่จะช่วยให้คนเป็นคนที่สมบูรณ์ขึ้น มีบุคลิกภาพ ทักษะคติและอุดมคติเหมาะสมกับการเป็นปัญญาชน

วิธีการจัดหลักสูตรวิชาศิลปศาสตร์ หรือวิชาการศึกษาทั่วไป ประมวลได้เป็น 3 แบบ คือ

1. แบบหนังสืออมตะวิทยา (Great Book Approach) การจัดหลักสูตรและการสอนแบบนี้ ใช้วิธีรวบรวมและคัดเลือกข้อเขียนที่ถือว่าเป็นอมตะของนักปราชญ์ และนักวิชาการสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยกรีกเป็นต้นมา จำนวนประมาณ 100 เล่ม หนังสือเหล่านี้ครอบคลุม

⁶Philip H. Phenix, *Realms of Meaning: A Philosophy of the Curriculum for General Education* (New York : McGraw-Hill, 1964) [หลักการอุดมศึกษา—11]

กลุ่มเนื้อหาวิชาสาขาต่าง ๆ ทางด้านศิลปศาสตร์ทุกสาขา ผู้เรียนจะต้องอ่านหนังสือเหล่านี้ทุกเล่ม และต้องมีความเข้าใจข้อเขียนต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอย่างดี ตัวอย่างหลักสูตรประเภทนี้ คือที่ เซนต์จอห์น คอลเลจ (St. John's College) ที่มลรัฐแมริแลนด์ (Maryland) สหรัฐอเมริกา ผู้ที่เรียนจบหลักสูตรนี้ ถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้แตกฉานสมกับเป็นศิลปศาสตรบัณฑิต

2. แบบสหสัมพันธ์ระหว่างวิชา (Broad Interdisciplinary Courses) เป็นการจัดรวมกลุ่มวิชาที่ผสมผสานเข้าด้วยกันได้มาสอนในวิชาเดียวกัน ส่วนมากมักจะจัดในรูปแบบรวมวิชา เช่น ประมวลวิชาสังคมศาสตร์ (Survey of Social Sciences) รวมเอาหลักการและเนื้อเรื่องของวิชาทางสังคมศาสตร์หลายสาขา เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และ ฯลฯ มาประมวลไว้ในวิชาเดียวกัน โดยมุ่งให้เรียนรู้หลักการอันเป็นส่วนรวมของวิชาเหล่านี้ เป็นต้น ในบางแห่งก็ใช้การจัดแบบวิชาเบื้องต้น (Introduction to Social Sciences) หรือมานุษยศาสตร์เบื้องต้น (Introduction to Humanities) เป็นต้น

3. จัดแบบถือเอาความต้องการร่วมของผู้เรียนเป็นหลัก (Life Adjustment or Common Needs of Young Adults) การจัดแบบนี้ ต้องมีการสร้างวิชาขึ้นใหม่ โดยอาศัยการศึกษาเรื่องความต้องการและปัญหาที่ผู้เรียนกำลังเผชิญหรือจะต้องเผชิญในอนาคตเป็นเกณฑ์ ในการจัดสร้างวิชาขึ้นสอน นำเอาหลักการของวิชาสาขาต่าง ๆ มาใช้สำหรับช่วยแก้ปัญหาเหล่านั้น ชื่อวิชาจึงมักจะสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการ เช่น การปรับตัว (Personal and Life Adjustment) และการดำเนินชีวิตครอบครัว (Family Living) เป็นต้น

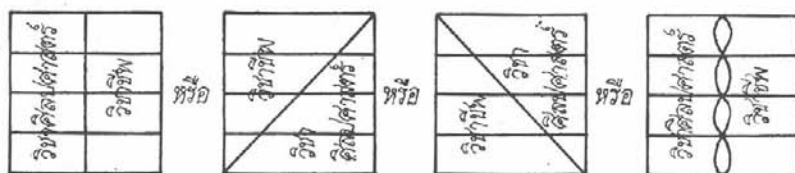
วิธีการจัดหลักสูตรเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศิลปศาสตร์กับวิชาชีพนั้น มี 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ

1. วิธีแยก (Separation) คือจัดให้ผู้เรียนได้เรียนศิลปศาสตร์ก่อนหรือหลังวิชาชีพ ส่วนมากมักจะจัดในรูประดับชั้น-ระดับปลาย (Upper-Lower Division) กล่าวคือ ถ้าหลักสูตร 4 ปี ก็จัดแบ่งออกเป็นระดับชั้น (Lower Division) 2 ปีแรก ระดับปลาย (Upper Division) 2 ปีหลังส่วนมากให้เรียนศิลปศาสตร์ใน 2 ปีแรก แต่ตามหลักแล้วอาจจัดในเรียนวิชาชีพใน 2 ปีแรก ก่อนที่จะเรียนศิลปศาสตร์ใน 2 ปีหลังก็ได้ การจัดแบบนี้เขียนแผนภูมิได้ดังนี้

ระดับปลาย	4	
	3	วิชาชีพ
	2	วิชาศิลปศาสตร์
ระดับต้น	1	

ระดับปลาย	4	
	3	วิชาศิลปศาสตร์
	2	วิชาชีพ
ระดับต้น	1	

2. **วิธีคู่ขนาน (Parallel)** คือจัดให้มีผู้เรียนได้เรียนวิชาศิลปศาสตร์คู่ขนานกันไป ด้ับวิชาชีพตลอดหลักสูตร กล่าวคือ ถ้าหลักสูตร 4 ปี ก็จัดให้ผู้เรียนเรียนวิชาชีพกับวิชาศิลปศาสตร์คู่ขนานกันไป เริ่มแต่ปีที่ 1 จนถึงปีที่ 4 อัตราส่วนระหว่างวิชาสองวิชานี้อาจแตกต่างกันไปสุดแต่ความเหมาะสม บางแห่งอาจจะให้เริ่มเรียนวิชาศิลปศาสตร์ให้มากกว่าวิชาชีพในปีต้น ๆ พอถึง 2 ปีสุดท้าย ให้เรียนวิชาศิลปศรน้อยลงตามลำดับ การจัดแบบนี้เขียนแผนภูมิได้ดังนี้ คือ

ข้อได้เปรียบและข้อเสียเปรียบของทั้งสองวิธีมีดังนี้

ก. ข้อได้เปรียบของวิธีแยก (Separation Approach)

1. ช่วยให้นักเรียนให้ความสนใจวิชาศิลปศาสตร์ได้เต็มที่ เพราะไม่ต้องห่วงวิชาชีพถ้าจัดขนานกันไป ผู้เรียนมักจะให้ความสนใจวิชาชีพมากกว่า
2. นักศึกษาได้มีโอกาสสำรวจความสนใจ วิชาหลายสาขาซึ่งเป็นพื้นฐานของวิชาชีพก่อนตัดสินใจเลือกวิชาชีพใดวิชาชีพหนึ่งโดยเฉพาะ
3. สะดวกในการจัดสอนและการจัดตารางสอน เพราะไม่ต้องห่วงว่าตารางสอนจะตรงกัน

ข. ข้อได้เปรียบของวิธีคู่ขนาน (Parallel Approach)

1. นักศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายในวิชาชีพแน่นอนได้มีโอกาสเรียนวิชาชีพตั้งแต่เริ่มต้น
2. เป็นการเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนและช่วยให้มีโอกาสสร้างทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับอาชีพที่เลือกเรียนแต่เนิ่น ๆ
3. ช่วยให้นักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อวิชาศิลปศาสตร์ เพราะจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของวิชาชีพ
4. การจัดแบบนี้ถูกต้องตามหลักจิตวิทยา เพราะวิชาทั้งสองฝ่ายอาจมีส่วนเสริมซึ่งกันและกันทำให้เข้าใจวิชาทั้งสองด้านได้ดีขึ้น

ปัญหาที่ผู้มีส่วนสร้างหลักสูตรในสถาบันวิชาชีพชั้นสูงจะต้องคำนึงถึงก็คือ ปัญหาเรื่องอัตราส่วนระหว่างวิชาชีพกับวิชาศิลปศาสตร์ เช่น ในหลักสูตรวิชาวิศวกรรมศาสตร์ชั้นปริญญาตรี ควรจะมีวิชาศิลปศาสตร์เป็นสัดส่วนเท่าใด เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ยังขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความเหมาะสมในแต่ละอาชีพและในแต่ละสังคม รวมทั้งพื้นฐานความรู้ของผู้เข้าศึกษาในสายวิชาชีพนั้น ๆ ถ้าหากผู้เข้าศึกษาในสายวิชาชีพใดมีพื้นฐานความรู้ทางด้านศิลปศาสตร์มาอย่างเพียงพอแล้ว ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องเปิดสอนวิชาศิลปศาสตร์หรือจะมีก็เพียงส่วนน้อยเท่านั้น ผลการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่กระทำในสหรัฐอเมริกา ชี้ให้เห็นว่า โดยทั่วไปแล้วสถาบันวิชาชีพที่รับผู้ที่จบชั้น 12 (หรือเทียบเท่ากับ ม.ศ. 5 ในประเทศไทย) มักจะบรรจุวิชาศิลปศาสตร์ไว้ในหลักสูตรประมาณ 25-50% และวิชาชีพ 75-50% สำหรับประเทศไทยยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างจริงจัง จึงเป็นเรื่องที่แต่ละสถาบันและสายวิชาชีพจะต้องพิจารณาจัดหลักสูตรตามความเหมาะสม โดยถือเอาวัตถุประสงค์ของสถาบันและพื้นฐานความรู้ของผู้เข้าศึกษา รวมทั้งความต้องการของสังคมเกี่ยวกับอาชีพนั้น ๆ เป็นเกณฑ์